

Нови међународни каталошки правилник или пут ка апстрактној каталогизацији

Ана Савић
Народна библиотека Србије, Београд
ana.savic@nb.rs

Сажетак

Током више од три деценије примене AACR2, као међународно прихваћеног каталошког правилника, настајале су његове бројне ревизије и допуне, са циљем реорганизације и поједностављења правила. Потреба ревидирања Правилника узрокована је техничко-технолошким развојем, променама до којих је дошло у издавачкој делатности и конкретним потешкоћама које су они изазвали у каталошкој пракси. Рационалност и економичност су почеле све више да добијају на значају. Не треба изоставити ни чињеницу да се развој каталошке мисли већ убрзано кретао ка апстракцији. Опис извора и приступ (Resource Description and Access - RDA), као нови каталошки код, развио је Управни одбор за развој RDA (Joint Steering Committee for Development of RDA) у оквиру свог стратешког плана за период 2005-2009. године. RDA је развијен са циљем да замени друго, прерађено издање Англо-америчких каталошких правила, које је објављено 1978. године. Конципиран је као сет правила и упутстава која би требало да омогуће откривање извора.

Кључне речи:

RDA, AACR, каталогизација, каталошки правилник, библиографски опис, библиографски извор, претраживање, FRBR, IFLA

Ка новим правилима за каталогизацију

Прво издање *Англо-америчких каталошких правила* (*Anglo-American Cataloging Rules* – AACR) објављено је 1967. године као два одвојена текста – британски и северноамерички. Ова правила представљала су покушај обједињавања дотадашњих приступа каталошкој теорији и различитих пракси водећих библиографских агенција, углавном енглеског говорног подручја. Најшире гледано, *Англо-америчка каталошка правила* су заснована на *Париским начелима*, *Правилима Америчке библиотеке асоцијације*, принципима Сејмора Лубецког (Seymour Lubetzky) и *Правилима Конгресне библиотеке*. Друго издање (AACR2), објављено 1978. године, обједињује претходна два сета правила и усклађује их са *Међународним стандардом за библиографски опис* – ISBD (*International Standard for Bibliographic Description*). Кључни принципи који су у AACR поштовани су каталогизација *de visu* уместо извођења информација из екстерних извора и поштовање концепта главног извора информација.

Током више од три деценије примене AACR2, као међународно прихваћеног каталошког правилника,

настајале су његове бројне ревизије и допуне, са циљем реорганизације и поједностављења правила. Потреба ревидирања *Правилника* узрокована је техничко-технолошким развојем, променама до којих је дошло у издавачкој делатности и конкретним потешкоћама које су они изазвали у каталошкој пракси. Рационалност и економичност су почеле све више да добијају на значају. Не треба изоставити ни чињеницу да се развој каталошке мисли већ убрзано кретао ка апстракцији. Све сложенији начини претраживања, прецизнији резултати који се добијају претраживањем и вишеверсни односи успостављени између елемената метаподатака у електронским каталозима усложњавали су и каталогизацију као процес, а теоријску основу на којој она почива довели до нивоа апстракције. Након Међународне конференције о принципима и даљем развоју AACR у Торонту 1997. године, почео је да преовлађује став да проблеме и питања који су разматрани на Конференцији није могуће решити објављивањем трећег издања AACR већ да је потребан нови каталошки код. Овај став је подржала и IFLA студијом *Функционални захтеви за библиографске записе* (FRBR – *Functional Requirements for Bibliographic Records*).

Нови каталожки правилник требало би да оствари следеће циљеве:

- да обезбеди конзистентан, флексибилан и погодан оквир за измене и допуне, намењен свим врстама извора и облицима садржаја;
- да буде компатибилан са међународно усвојеним принципима и стандардима;
- да буде применљив првенствено у оквиру библиотечке, али да могу да га користе и друге информационе заједнице;
- да омогући корисницима да пронађу, идентификују, одаберу и прибаве извор који задовољава њихове информационе потребе;
- да буде компатибилан са библиографским описима и приступним тачкама у постојећим каталозима и библиографским базама података;
- да буде развијен независно од формата, медија или система који се користе за похрањивање и размену података;
- да може да се прилагоди новим структурама база података које се развијају;
- да се користи као онлајн алат;
- да буде написан на једноставном енглеском језику и да може да се користи и у другим језичким заједницама;
- да буде једноставан и ефикасан за коришћење, како током рада, тако и за учење.¹

Опис извора и приступа (*Resource Description and Access – RDA*) развио је Управни одбор за развој RDA (Joint Steering Committee for Development of RDA) у оквиру свог стратешког плана за период 2005–2009. године. Развијен је са циљем да замени друго, прерађено издање *Англо-америчких каталожких правила*, које је објављено 1978. године. Конципиран је као сет правила и упутстава која би требало да омогуће откривање извора. Ова правила се односе на све врсте садржаја и њихових физичких носилаца. Рад на новом правилнику је почет 2004. године, управо у време када је Одбор директора AACR (Committee of Principals for AACR) именовао Тома Делсија (Tom Delsey) за уредника. Нацрт RDA који је он израдио група стручњака је надоградила и направила основну верзију правила.

Крајем 2004. године нацрт првог дела AACR3 био је спреман за прегледање и ревизију. Нови концепт усвојен је 2005. и прихваћен је његов

назив: *RDA: Resource Description and Access*. Крајем исте године израђен је нацрт првог дела ових правила, а током наредне две године уследиле су нове верзије. Усвојена је нова организација RDA и коначна верзија нацрта овог правилника је завршена 2008. године. О њој се расправљало на састанку Управног одбора 2009. и ревидирани текст је објављен као *RDA Toolkit*² 2010. године.

Основ RDA чине FRBR – *Функционални захтеви за библиографске записе* и FRAD – *Функционални захтеви за нормативне податке* (*Functional Requirements for Authority Data*).

Промене које је RDA донео

Са којим циљевима је развијен RDA, односно на које то захтеве твораца и корисника савремених каталога AACR2 није могао да одговори?

У намери да обухвате у целини све већи број различитих формата извора, правила која је прописивао AACR2 постају све комплекснија. Повећавао се број специфичних правила која су требала да омогуће библиографску обраду различитих врста грађе и понуде решење за оне ситуације које нису биле обухваћене општим правилима. Приликом развијања RDA водило се рачуна о томе да се правила поједноставе, да буду применљива на што већи број формата извора и да се потреба за специфичним правилима сведе на најмању могућу меру.

Структура AACR2 наметала је редослед поступка. Прво је требало одредити којој врсти грађе извор припада, а затим приступити каталогизацији, како би се у конкретном случају применила адекватна правила. При том, треба имати у виду да врста грађе није прецизно дефинисана и да то оставља простор за различите интерпретације. Такав случај је, на пример, графика у електронском облику, за коју је у каталожком смислу врло значајно одредити да ли припада графичкој грађи или електронским изворима. Овакве недоумице су откловене тиме што је идентификација врсте извора означена као први корак у каталогизацији и у новим каталожким правилима упутства за идентификацију извора чине уводна општа правила.

Проблем структуре AACR2 се проширује у проблем конзистентности. Постојање општих и посебних правила допушта различито третирање извора,

¹ Library of Congress, "Report and Recommendations of the U.S. RDA Test Coordinating Committee", <http://www.loc.gov/bibliographic-future/rda/source/rdatesting-finalreport-20june2011.pdf> (преузето 8. 7. 2012).

² *RDA Toolkit*, <http://www.rdatoolkit.org>. (преузето 8. 7. 2012).

док постојање изборних правила ствара додатне потешкоће. Различита тумачења доводе до ситуација да је исти или сродан библиографски извор каталогизован на различите начине или да се третира различито у смислу идентификације врсте грађе. Поједностављење и већа прецизност правила које прописује RDA умањује ту могућност.³

Кључни интереси корисника библиографских записа савременог доба, користећи FRBR терминологију, јесу ентитети. Основна карактеристика информације садржане у савременим каталозима је њена доступност у различитим форматима. Стога је неопходно утврдити везе међу ентитетима, што је објашњено у FRBR, али се AACR2, у теоријском смислу, не ослања директно на њега. Односи међу ентитетима су изузетно важни за адекватно распоређивање записа који се претражују, како би и они сами одражавали односе који су међу њима успостављени.

Терминологија којом се доводе у везу садржај и формат библиографског извора је поједностављена и у извесном смислу уопштена. Пописи термина за општу и посебну ознаку грађе који су се до сада примењивали можда су прецизнији, али су брзо и застаревали. Неопходно је било омогућити употребу оних термина који се не налазе у пописима, а на адекватан начин описују формат извора.

Кључне измене у приступу каталогизацији и промене у односу на AACR2 једноставно осликава и терминологија:

- опште ознаке грађе замењују елементи података који се односе на врсту медија, врсту носиоца и облик садржаја;
- „одредницу“ замењује „приступна тачка“;
- путнице „види“ замењују алтернативне приступне тачке;
- јединствени наслов замењује преферентни наслов;
- када је између преферентног наслова и творца дела успостављена веза, добија се „преферентна приступна тачка“ за то дело.

Присуство нове филозофије каталогизације или једноставније FRBR-изација RDA и ISBD је очигледна. Са аспекта функције каталога, она се од налажења и сакупљања шири ка налажењу, идентификовању, одабирању и прибављању.

Зашто нам је RDA потребан?

RDA је развијен са циљем да буде каталошки код по мери дигиталног окружења. Он је оквир за опис свих врста извора. Његов утицај на остале каталошке правилнике би, пре свега, требало да се огледа у редуковању њихове неадекватности у односу на савремено окружење, с обзиром на то да је RDA први правилник који уважава све особености нових врста носилаца информације и унапређује њихово описивање и проналажење. Једна од основних примена овог каталошког правилника би се огледала у ревидирању и осавремењавању националних правила за каталогизацију, за шта би он послужио као основа.

Ако кажемо да је приликом стварања RDA корисник био у средишту пажње, онда је RDA и оквир за организовање каталога по његовој мери, а то је приближавање информације кориснику. Разноврсност приступних тачака, са једне стране умањује потребу корисника да поседују одређена библиотечка знања, али је овладавање тим вештинама, са друге стране, неопходно за разумевање веза успостављених унутар каталога и кретање кроз таква сложени систем.

RDA је проширење и још снажнија подршка размени информација међу библиотечким и њима сродним заједницама. Мрежни приступ информационим изворима и намера да се што ефикасније одговори на све сложеније захтеве савременог корисника су све интензивније наметали ту потребу. Када је реч о измењеним функцијама каталога и новим потребама и очекивањима у односу на њега, RDA омогућава разноврсност у коришћењу каталога и његово приближавање већем броју корисника.

Нови каталошки правилник у великој мери мења поглед информационих стручњака на област идентификовања карактеристика извора и односа међу њима. Он пружа нови однос према коришћењу и манипулисању библиографским метаподацима и у том смислу се може сматрати тачком коначног напуштања линеарне структуре лисних каталога. Овакву квалификацију му омогућава развој нових система откривања извора, што је било један од основних циљева RDA. Специфичности које су корисници каталога позитивно оценили у евалуацији RDA коју је спровео Амерички координациони одбор за тестирање RDA (U. S. RDA Test Coordinating Committee) су употреба језика корисника уместо

³ Светлана Јанчић, „Англо-америчка каталошка правила - AACR“, *Гласник Народне библиотеке Србије* бр. 1 (2005): 21.

латинских скраћеница, већи број видљивих веза, пружање већег броја података о одговорности захваљујући напуштању правила „до три“, већи број идентификационих података у нормативним записима и повећане могућности међународне размене података.

RDA је замишљен као међународни каталожки правилник. Намера је да он буде прихваћен врло широко ван енглеског говорног подручја. Каталожки правилник, за који се претендује да буде међународно усвојен, треба да поседује одређене атрибуте. „У контексту динамичних и корених промена каталожког концепта, пред каталожке правилнике постављају се следећи задаци: прилагођеност потребама корисника, прецизност у представљању ентитета, избор битних тачака приступа, економичност, стандардизација опсега података, повезаност општих и посебних правила, усвајање и нормативизација нове лексике.“ У стручним круговима тренутно преовладава мишљење да се RDA развијао управо у том смеру, обједињујући све ове принципе.

Закључак

Неки од циљева задатих на почетку рада на RDA постигнути су у потпуности, неки делимично. С обзиром на то да је један од основних да овај каталожки правилник буде тако конципиран да га је могуће лако изменити и проширити, нема веће забринутости у вези са његовим будућим развојем. Постоје, међутим, друге бојазни. У економском смислу, озбиљно се разматра однос трошкови-добит. У великим библиотекама се размишља о утицају примене новог каталожког правилника на процес рада и брзину обављања послова. Неопходно је уложити велики напор и средства у обуку каталогизатора. То подразумева и ангажовање библиотекара који су већ обучени за рад у складу са новим концептом. За каталогизаторе може да представља проблем и прелазак са AACR терминологије на RDA терминологију. Везано за кориснике, поставља се питање колики ће напор они морати да уложе да савладају све новине које RDA доноси. Поред тога, корисници су већ засићени информацијама и поставља се питање да ли ће додатне информације које RDA пружа њима бити од користи или ће повећати презасићеност информацијама.

Поред свих позитивних и негативних промена које RDA доноси и недоумица везаних за нова

каталожка правила, као и уважавања несигурности која се увек јавља пред непознатим, основно питање које се са теоријске тачке посматрано мора поставити је да ли је RDA отишао предалеко. Да ли је он у овом тренутку први корак ка апстрактној каталогизацији? Чини се да је данас опште мишљење да теорија каталогизације, у жељи да се каталози што више приближе савременим корисницима, иде у правцу усложњавања процеса каталогизације до мере претварања производа тог процеса у сопствену супротност. Разлагање елемената података и њихово довођење у вишеаспектне везе лако може да доведе до усложњавања претраживања и отежаног прецизног идентификовања жељеног извора. Намера да се кориснику пружи „све“ уместо „потребно“ води ка претераном очекивању у односу на кориснике. Њихове вештине претраживања ће морати да буду на изузетно високом нивоу како би дошли до прецизне, релевантне информације. То доводи у питање демократичност библиотеке као институције и њено претварање у систем намењен уском кругу корисника то јест, само оних који су потпуно овладали одређеним знањима и вештинама. Такви корисници су добродошли, али не треба заборавити чињеницу да библиотеке пружају своје услуге и онима скромнијих знања.

Филозофија каталогизације је потребна као једна у низу потврда библиотекарства као научне дисциплине, али она никако не сме да се намеће најширем кругу чланова библиотечке заједнице. Библиографски записи као скуп метаподатака са компликованим релацијама и још компликованијом семантиком су оличење каталогизације за себе. Каталог није простор у коме ће каталогизатори одмеравати сопствена знања и достигнућа. Концепти „библиотека без зидова“ и „библиотека 2.0“ нису једина будућност каталога. Уз уважавање ових концепата требало би инсистирати и на понуди онога што само библиотека поседује и не може се наћи на другом месту. Библиотеке су одавно изгубиле статус јединог понуђача информација, и то неповратно. Жеља да оне одрже свој идентитет не подразумева трку са временом и технолошким достигнућима већ усклађивање са њима. Каталог би требало да буде по мери савременог корисника, али је нужно наћи и праву меру између апстрактног и конкретног. Будући, измењени каталози ће показати да ли је нови каталожки правилник та мера, али је RDA свакако каталожки правилник XXI века.

Литература:

1. Chapman, Ann. "RDA: A New International Standard". *Ariadne* 49 (2006). <http://www.ariadne.ac.uk/issue49/chapman/> (преузето 6. 7. 2012).
2. Library of Congress. "Report and Recommendations of the U.S. RDA Test Coordinating Committee". <http://www.loc.gov/bibliographic-future/rda/source/rdatesting-finalreport-20june2011.pdf> (преузето 8. 7. 2012).
3. Јанчић, Светлана. „Англо-америчка каталожка правила - AACR “. *Гласник Народне библиотеке Србије* 1 (2005): 13-24.
4. *RDA Toolkit*. <http://www.rdatoolkit.org>. (преузето 8. 7. 2012).

New International Cataloguing Code or Toward an Abstract Cataloguing

Summary

During more than three decades of using the internationally accepted cataloguing code AACR2, there was a number of revisions and amendments to these regulations, with the aim of reorganization and simplification of the rules. The need of revising the regulations is due to technical and technological developments, changes that occurred in the field of publishing industry and the particular difficulties that caused all of this. Efficiency and economy have begun to gain in importance. We should not omit the fact that the development of cataloguing thoughts moved rapidly toward abstraction. After the International Conference on Principles and Future Development of AACR held in Toronto in 1997 the prevailing attitude was that problems and issues discussed at the conference could not be solved by publishing the third edition of AACR, but that a new catalog code was needed. This view was supported by the IFLA study *Functional Requirements for Bibliographic Records* (FRBR). *Resource Description and Access* (RDA) was developed by the Joint Steering Committee for Development of RDA, as a part of its strategic plan 2005-2009. RDA was developed to replace the second, revised edition of the *Anglo-American Cataloguing Rules*, published in 1978. It provides a set of rules and guidelines that should enable resource discovery. New cataloguing code should achieve the following objectives:

- to provide a consistent, flexible and suitable for amendments framework covering all types of sources and all types of content;
- to be compatible with internationally accepted principles and standards;
- to be applicable primarily within the library community and to be used by other information community;
- to allow users to find, identify, select and obtain a source that meets their information needs;
- to be compatible with bibliographic description and access points in existing catalogs and bibliographic databases;
- to be developed independently of format, media or systems used to store and exchange data;
- to be able to adapt to the new database structures that are developing;
- to be used as an online tool;
- to be written in plain English and can be used in other language communities;
- to be simple and efficient to use, both during the work and learning.

Keywords:

RDA, AACR, cataloguing, cataloguing code, bibliographic description, bibliographic resource, search, FRBR, IFLA

Примљено: 5. септембар 2012.

Исправке рукописа: 20. септембар 2012.

Прихваћено за објављивање: 28. септембар 2012.